

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 2 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 2

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 2

TOSHKENT-2022

**КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ**

1. РАХМОНОВ Зафаржон Зайниддинович ДАВЛАТ ХИЗМАТИ ВА ДАВЛАТ ФУҚАРОЛИК ХИЗМАТИНИНГ ЎЗАРО ФАРҚЛИ ТОМОНЛАРИ	8
2. ХУДЖАМОВА Камола СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННОГО ПРАВА В УСЛОВИЯХ ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО И ЦИФРОВОГО ОБЩЕСТВА	13
3. ХАМРОЕВ Элдор Отамуродович СТАТУС СТОЛИЦЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН – ГОРОД ТАШКЕНТА КАК ГОРОД РЕСПУБЛИКАНСКОГО ПОДЧИНЕНИЯ.....	23

**ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ**

4. БАБАКУЛОВ Зафар Курбонназарович ТОВАР БЕЛГИСИГА ПАРОДИЯ ЁКИ КИНОЯ: ҚОНУНИЙ ЁКИ НОҚОНУНИЙ ҲИСОБЛАШ МАСАЛАСИ.....	32
5. DJUMANOV Askar LEGAL ANALYSIS OF MONEY AS THE OBJECT OF CIVIL RIGHTS	38
6. ДЖАМБАКИЕВА Феруза Бахтахуновна ТАДБИРКОРЛИК СОҲАСИДА ВОСИТАЧИЛИК ШАРТНОМАСИНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ.....	43
7. МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна БОЛАДАН АЛОҲИДА ЯШАЁТГАН ОТА (ОНА)НИНГ ОТА-ОНАЛИК ҲУҚУҚЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МУАММОЛАРИ.....	48
8. БАҲРАМОВА Моҳинур Бахрамовна ХАЛҚАРО АРБИТРАЖ НИЗОЛАРИНИ СУНЪИЙ ИНТЕЛЛЕКТ ТОМОНИДАН ҲАЛ ЭТИЛИШИ МАСАЛАЛАРИ	54
9. АБДУҚОДИРОВ Абдурауф Баходир ўғли ЮРИДИК ШАХС МИЛЛАТИНИ АНИҚЛАШДА НАЗОРАТ МЕЗОНИНИ ҚЎЛЛАШ МУАММОЛАРИ	62

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

10. АДИЛОВ Бахрамбек Кахраманович ЖИНОИЙ ЖАЗОНИ ИЖРО ЭТИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИНГ ТАВСИФИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	68
11. DJALILOV Furkat ISSUES OF LIABILITY FOR CRIMES RELATED TO THE PROPERTY INTERESTS OF A CIVIL SERVANT IN THE CRIMINAL LAW OF SOME FOREIGN COUNTRIES	76

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

12. НИЯЗОВ Максуд Кадамович ДОПУСТИМОСТЬ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ, ПОЛУЧЕННЫХ В ПРОЦЕССЕ ПРИМЕНЕНИЕ МЕР ПРОЦЕССУАЛЬНОГО ПРИНУЖДЕНИЯ НА СТАДИИ ДОСЛЕДСТВЕННОЙ ПРОВЕРКИ.....	84
---	----

13. ГОФУРОВ Бобур Аскаржон угли ПРЕДВАРИТЕЛЬНОЕ СЛУШАНИЕ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ: ВОПРОСЫ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ.....	95
--	----

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

14. САИДОВА Лола Абдувахидовна ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ ДОСТИЖЕНИЯ ЦЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ	100
15. АЗХОДЖАЕВА Роза Алтыновна МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ГЕННО-МОДИФИЦИРОВАННЫХ ПРОДУКТОВ В РАМКАХ ВТО	106

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

16. ИШАНХОДЖАЕВ Саидахмад Акромович ЎЗБЕКИСТОНДА ТОВАР-ХОМ АШЁ БИРЖА САВДОЛАРИДА ПРОФЕССИОНАЛ ФАОЛИЯТНИ ТАРТИБГА СОЛИШГА ОИД АЙРИМ МАСАЛАЛАР	112
17. САФАРОВ Темур Уктамович ДАВЛАТ ҲОКИМИЯТИ ВА БОШҚАРУВИ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	120
18. ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ ОПЫТА ВЕЛИКОБРИТАНИИ И ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА В СФЕРЕ ЗАЩИТЫ ПЕРСОНАЛЬНЫХ ДАННЫХ В ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	125
19. ТОШБОЕВА Робия Собировна ТРАНСГРАНИЧНЫЕ ВОДЫ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА ФОРМИРОВАНИЕ ВОДНО-КАДАСТРОВОЙ ИНФОРМАЦИИ УЗБЕКИСТАНА.....	131

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси Фуқаровий-ҳуқуқий фанлар кафедраси катта ўқитувчиси, юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD)
E-mail: musanifa-88@mail.ru

БОЛАДАН АЛОҲИДА ЯШАЁТГАН ОТА (ОНА)НИНГ ОТА-ОНАЛИК ҲУҚУҚЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШ МУАММОЛАРИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): МАҲМУДХОДЖАЕВА У.М. Боладан алоҳида яшаётган ота (она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш муаммолари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2022) Б. 48-53.

 3 (2022) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2022-3-7>

АННОТАЦИЯ

Мақолада оила қонунчилигига кўра боладан алоҳида яшаётган ота (она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш муаммолари ва ечимлар таҳлил этилди. Боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларни ота-оналик ҳуқуқларини амалга оширишдаги мавжуд муаммолар аниқланди, миллий ва хорижий тажриба асосида боладан алоҳида яшовчи ота(она)ларнинг бола билан “виртуал ташриф” бўйича муносабатлари кўриб чиқилди ҳамда илмий назарий таклиф ва тавсиялар берилди.

Калит сўзлар: ота(она) ташрифи, ота(она)лик вақти, бола, виртуал ташриф, бола тарбияси, боланинг шахсий-номулкий ҳуқуқлари.

МАҲМУДХОДЖАЕВА Умида Муминовна

Старший преподаватель кафедры гражданско-правовых наук Академии МВД Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам (PhD)

ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ РОДИТЕЛЬСКИХ ПРАВ ОТЦА (МАТЕРИ) ПРОЖИВАЮЩЕГО ОТДЕЛЬНО ОТ РЕБЕНКА

АННОТАЦИЯ

В статье, согласно семейному законодательству проанализированы проблемы и решения по осуществлению родительских прав родителем отдельно проживающим от ребенка. Были определены имеющиеся проблемы в осуществлении родительских прав родителем отдельно проживающим от ребенка и были рассмотрены отношения по “виртуальному визиту” родителем отдельно проживающим от ребенка на основе национального законодательства и зарубежной практики, а так же приведены научно-теоретические предложения и рекомендации.

Ключевые слова: посещение родителей, родительское время, ребенок, виртуальное посещение, воспитание ребенка, личные-неимущественные права ребенка.

MAHMUDXODJAEVA Umida

Senior lecturer of the department civil law sciences
Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan,
Doctor of Philosophy in Law (PhD)

PROBLEMS OF ENFORCEMENT OF PARENTAL RIGHTS OF THE FATHER (MOTHER) WHO LIVES SEPARATELY FROM THE CHILD**ANNOTATION**

The article analyzes the family law problems and solutions for the exercise of parental rights by a parent living separately from the child. The existing problems in the exercise of parental rights by a parent living separately from the child were identified and relations on a “virtual visit” by a parent living separately from the child were considered on the basis of national legislation and foreign practice, as well as scientific and theoretical proposals and recommendations.

Keywords: visiting parents, parental time, child, virtual visit, bringing up a child, personal non-property rights of the child.

Бугунги кунда замонавий жамиятнинг муаммоларидан бири – бу оила институтида вужудга келаётган кўплаб салбий ҳолатлардир. Ижтимоий тараққиётнинг мураккаблашуви жараёнида оилавий муносабатларда ҳам кўплаб муаммолар ортиб бормоқда.

Бунинг салбий оқибатларини биргина тўлиқ бўлмаган оилалар (бир ота ёки онаси бўлган болалар) сони ўсиб бораётганлигида кузатиш мумкин. Чунончи, Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, 2019 йил давомида 31 389 та никоҳдан ажралиш ҳолатлари қайд этилган бўлса, 2020 йилда 28 233 та никоҳ ажримлари, 2021 йил давомида эса Республикада 39 349 та ажрим ҳолатлари қайд этилган [1]. Хусусан, 2021 йилда кузатилган жами ажрашган оилаларнинг 29,3 фоизда битта фарзанд ҳамда 20,6 фоизда икки ва ундан ортиқ фарзанд бўлган [2]. Қолаверса, сўнгги йилларда судлар томонидан кўриб чиқиладиган болаларнинг шахсий-номулкий ҳуқуқлари билан боғлиқ низоларнинг ҳам сезиларли даражада кўпайиб боришига олиб келмоқда.

Айни пайтда, бу тенденцияларни олдини олиш механизмлари оила қонунчилигида, хусусан, ота-оналар ва болалар ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи қоидаларда тўлиқ ҳисобга олинмаган.

Шу боисдан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 27 июндаги ПҚ-3808-сон қарори билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясида [3] аънанавий оилавий қадриятларни сақлаб қолган ҳолда замонавий оила моделини шакллантириш, оилалар ажрашиши ҳамда уларнинг ижтимоий оқибатларини таҳлил қилиш, ахборот-коммуникация технологиялари ва интернет тармоғининг оила мустаҳкамлигига ва ривожига таъсирини ўрганиш, оилавий турмуш тарзи қадриятларини оширишни тарғиб қилишда, оилалардаги салбий ижтимоий ҳолатларни профилактика қилишда ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш имкониятларини кенгайтириш бўйича устувор вазифалар белгилаб берилганлигини таъкидлаш ўринли ҳисобланади.

Таъкидлаш жоизки, боладан алоҳида яшаётган ота(она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга оширишнинг асосий муаммолардан бири ажралишнинг ўзи эмас, албатта. Балки ота-оналар ўртасидаги ўзаро келишмовчиликлар даражаси, болаларнинг низоларга дуч келишлари (шу жумладан, ота-оналарнинг ўз фарзандларини низога жалб қилишлари), уларнинг ўз фарзандлари эҳтиёжларини қондира олмасликлари, руҳий ҳолати, ажралишнинг молиявий таъсири, фарзанднинг ажралиш ҳақидаги тасаввурлари, ота-онанинг манфаатлар тўқнашувида болага руҳий ва маънавий зиён етиши билан боғлиқ муаммолар ҳам вужудга келишига эътиборни қаратиш муҳим аҳамият касб этади.

Маълумки, Ўзбекистон Республикасининг оила қонунчилигига кўра, боладан алоҳида яшаётган ота(она)лар бола билан кўришиш, боланинг тарбиясида иштирок этиш ва таълим олиши масаласини ҳал этишда қатнашиш, тарбия, даволаш, аҳолини ижтимоий ҳимоялаш муассасалари ва бошқа шунга ўхшаш муассасалардан ўз боласи тўғрисида ахборот олиш ҳуқуқига эга. Шу билан бирга бола билан бирга яшаётган ота (она) боланинг она (ота)си билан кўришишига, агар бундай кўришиш боланинг жисмоний ва руҳий соғлиғига, ахлоқий камолотига зарар келтирмаса, қаршилиқ қилмаслиги зарурлиги кўрсатиб ўтилган.

Бироқ, глобаллашув жараёнларида оилавий муносабатларда, шу жумладан ота-оналар томонидан болаларни тарбиялаш жараёнини шахсан ўзлари амалга оширишлари бугунги куннинг устувор вазифаларидан бири бўлмоқда.

Хусусан, Ашурова Н.А боладан алоҳида яшаётган ота(она) ота-оналик ҳуқуқини амалга оширишида боланинг жисмоний ва руҳий соғлиғига, ахлоқий камолотига зарар келтирмаса, бола билан биргаликда яшаётган ота(она) бунга қаршилик кўрсатмаслиги лозим [4] деган ғояни илгари суради. Абдурахмонова Х.Б. эса боладан алоҳида яшаётган ота-она ўртасидаги боланинг ҳуқуқ ва манфаатларига оид келишувлар ва шартномаларда ўзаро келишув асосида ҳуқуқни қўллаш имкониятининг яратилиши болалар ҳуқуқларининг самарали қафолатланишига олиб келади [5]. Фикримизча тузилаётган келишувда боланинг кимда қолиши ва унинг бола олдидagi мажбуриятларини бажара олиш қобилиятини ҳам ҳисобга олиш шарт.

Қонунчилик ота-она ҳуқуқларини амалга оширишнинг чегараларини шунингдек, улар бузилган тақдирда вояга етмаган боланинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш механизми ва айбдор ота-онани жавобгарликка тортиш механизмини белгилаб беради. Бироқ, виждонли ота(она)нинг бошқа ота-онанинг нотўғри хатти-ҳаракатлари натижасида бузилган ҳуқуқ ва манфаатлари уларни ҳимоя қилишнинг самарали механизми йўқлиги сабабли ҳимоясиз қолмоқда.

Чунки, боладан алоҳидан яшаётган ота (она) ёки боланинг ота (она)си билан бошқа давлатга кўчиб кетиши) бошқа давлатда яшаётган бўлса ёки узоқ муддатли шартнома асосида ишлаётган бўлса, саёҳат ва сафарларнинг ортиши натижасида бола билан кўришиш, унинг таълим-тарбиясида бевосита иштирок этиш билан боғлиқ масалалар очиқлигича қолмоқда.

Хусусан Х.Б.Абдурахмонова таъкидлаганидек ота-она боладан алоҳида яшайдиган ота(она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга ошириш тартиби тўғрисида ёзма равишда келишувни васийлик ва ҳомийлик органидан рўйхатдан ўтгандан сўнг нотариал гувоҳлантириш шарт [6]. Бу қондан қонунчиликка жорий этишда вояга етмаган боланинг тарбиясида бевосита васийлик ва ҳомийлик органи назоратида бўлиши, боланинг шахсий-ҳуқуқ ва манфаатларини амалга ошириш механизмлари янада аниқланади.

Хорижий давлатларнинг оила қонунчилигини таҳлил этиш натижаларига кўра, боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг ота-оналик ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга оширишнинг замонавий моделларини ишлаб чиқиш амалга оширилмоқда.

Хусусан, Россия Федерациясининг Оила Кодексида ота-оналар ажрашган тақдирда, бола уларнинг ҳар бири билан, шу жумладан уларнинг (ота-оналари) турли давлатларда яшаётган тақдирда ҳам мулоқот қилиш ҳуқуқига эга [7] эканлиги белгилаб қўйилган.

Бироқ, боладан алоҳида яшайдиган ота(она)лар таълимда иштирок этиш, мулоқот қилиш, боланинг таълим олиши тўғрисида қарор қабул қилишда иштирок этиш ҳолатлари ижобий эмас, деган хулосалар ҳам мавжуд.

Жумладан, П.А.Якушев ота-оналар томонидан вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини бузганлик учун, болаларни (ота)оналари ёки яқин қариндошлари билан мулоқот қилиш имкониятидан маҳрум қилиш бўйича Россия Федерациясининг Маъмурий ҳуқуқбузарликлар тўғрисидаги Кодексида жавобгарлик белгиланган бўлса-да, бироқ амалда бола кўпинча ота-оналари алоҳида яшайдиган ота(она)си билан мулоқот қилиш имкониятидан маҳрум бўлади [8], деб таъкидласа, Г.Б.Молева ота-она масъулиятининг тенглиги принциpidан келиб чиқиб, алоҳида яшаётган ва бола тарбиясида фаол иштирок этмаётган ота-онанинг масъулиятини ошириш мақсадида ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум қилиш тўғрисидаги нормани жорий этиш зарурлигини [9] таъкидлайди.

Назаримизда, бу фикр баҳсли бўлиб, бу таклифни боладан алоҳида яшаётган ота(она)нинг ота-оналик ҳуқуқларини амалга оширишнинг самарали усули, деб бўлмайди. Мазур ҳолатда боланинг таълим-тарбияси, руҳий ҳолати ва хулқ-атворида салбий таъсир кўрсатувчи омиллар янада ошиб кетиши мумкин.

Беларусь давлати Оила Кодексининг 77-моддасига мувофиқ, фарзандларидан алоҳида яшовчи ота-она улар билан мулоқот қилиш ҳуқуқига эга ва уларни тарбиялашда иштирок этишга мажбурдирлар [10], деб белгиланган бўлса, худди шу қонда Тожикистон Республикаси Оила Кодексининг 66-моддасида фарзанддан алоҳида яшовчи ота-она бола билан мулоқот қилиш ҳуқуқига эга ва уни тарбиялашда, боланинг таълим олиши билан боғлиқ масалаларни ҳал этишда иштирок этишга мажбурдир [11], деган норма асосида боладан алоҳида яшаётган ота(она)га ҳуқуқ тақдим этиш эмас, балки мажбурият юклашлиги билан алоҳида аҳамият касб этади.

Айтиш жоизки бугунги оилавий муносабатларнинг мураккаблашуви жараёнида боладан алоҳида яшовчи ота(она)ларнинг ота(она)лик ҳуқуқларини амалга оширишда «виртуал

ташриф» атамаси ҳам ҳуқуқий майдонга кириб келмоқда. Жумладан, Молдова давлати Оила Кодексининг 64-моддасига кўра ота-оналар ажрашган тақдирда уларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш тартиби белгиланган бўлиб, ушбу моддага мувофиқ агар боланинг яшаш жойи белгиланган (ота)она боласи билан бирга мамлакатнинг бошқа ҳудудига ёки чет элга саёҳат қилса ёки болани вақтинча васийликка қолдирса, бу (ота) она ахборот-коммуникация технологиялари ёки бошқа воситалар орқали боланинг бошқа (ота)она билан мулоқот қилади, шунингдек, бошқа ота-она томонидан болага ташриф буюриш имкониятига эга [12].

Таҳлилларга кўра, боладан алоҳида яшаётган ота билан бола ўртасидаги алоқаларда уларнинг масофавий жойлашуви ҳам таъсир кўрсатади. Ушбу жисмоний масофа ота ва бола ўртасидаги алоқа миқдорига кескин таъсир қилиши, чунончи узоқ масофалар боланинг отаси билан ўтказадиган кунлар сонини аниқ чеклаши мумкин [13]. Мисол учун, ота-онаси бир-биридан 50 километрдан ортиқ масофада истиқомат қиладиган болалар отаси билан 10 километрдан яқинроқда яшовчи болаларга қараганда камроқ вақт ўтказиши аниқланган. Шу боисдан ота ва бола ўртасидаги алоқанинг турли шакллари, шу жумладан (ота)она ва бола ўртасидаги телефон, Интернет ёки почта алоқаси орқали мулоқот боланинг отаси билан ўтказган кунлар сони билан юқори даражада боғлиқлиги аниқланган [14].

Шу боисдан боладан алоҳида яшаётган ота(она)нинг бола билан яшаш жойидаги масофанинг узоқлиги бола билан алоқада бўлиш учун турли технологиялардан фойдаланишни талаб қиладиган вазиятни келтириб чиқаради. Ушбу турдаги ташриф электрон почта, видеоконференцалоқа, видео почта ва лаҳзали хабар алмашишни ўз ичига олиши мумкин. Мазкур алоқа воситаларидан боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг фойдаланишлари улар ўртасида ўзаро шартнома асосида ёки суднинг қарори билан тавсифланиши мақсадга мувофиқ ҳисобланади. Мазкур фаолиятни тартибга солиш мақсадида фикримизча, «ота-оналик вақти» атамасини қонунчиликда белгилаш муҳим ҳисобланади.

Айни пайтда, «Интернетга ташриф буюриш» ёки «электрон ташриф» видеоқўнғироқлар одатий ҳолга айланганлиги сабабли ушбу ижтимоий муносабатлар доираси ҳам кенгайиб бормоқда. Хусусан, АҚШнинг Техас, Юта, Висконсин, Иллинойс, Шимолий Каролина ва Флорида каби штатларида судларга ҳибсга олиш масалаларида онлайн ёки электрон ташриф буюришга рухсат берувчи қонунлар қабул қилинган [15]. Ҳозирда бошқа кўплаб штатларнинг қонун чиқарувчи органлари ҳам бундай қонунларни қабул қилиш масаласини кўриб чиқмоқда. Махсус қонунлар қабул қилинмаган Нью-Йорк каби штатларда эса оилавий судлар ота-оналарнинг ташрифи ҳуқуқларини кенгайтириш учун технологиядан фойдаланишлари ҳақида қарорлар қабул қилинмоқда. «Виртуал ташриф тўғрисида»ги қонунлар анъанавий ота-она вақтини алмаштириш учун эмас, балки тўлдириш учун мўлжалланган. Бундай тартибларнинг афзалликлари ҳам, камчиликлари ҳам бор. Шу боисдан аввало, адвокатлар ва судьялар ота-оналарни можаронинг ўз фарзандларига салбий таъсири ҳақида ўргатишлари жуда муҳимдир. Ажралиш пайтида ота-оналарга турли масалалар бўйича тушунтиришлар бериш адвокат ва судьялар масъулиятининг бир қисмидир [16]. Ажрашган ота-оналар ўз фарзандларининг васийлигини биргаликда амалга ошираётганликлари сабабли, виртуал ташриф ота-она ва бола муносабатларини бойитиш учун кенг кўламли фойда келтиради. Ота-оналар нафақат ўз фарзандларининг ҳаётига кўпроқ аралаштиришлари, балки оралиқ масофадан қатъи назар, улар ўртасидаги муносабатларга, шубҳасиз, ижобий таъсир кўрсатишлари мумкин.

Юқоридаги таҳлиллардан келиб чиқиб, боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш бўйича қуйидаги хулосаларга келиш мумкин:

Биринчидан, ажралишлар кўпайиб борар экан, ушбу жараённинг болаларга «зарар» етказиши, ажралишдан кейинги тартибларнинг тузилиши ва динамикаси ҳамда боладан алоҳида яшаётган ота(она) билан бола ўртасидаги алоқани йўқотиш оқибатлари ҳақида тадқиқотлар олиб борилиши ҳамда боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг бола тарбиясида шахсий жавобгарлик ҳиссини ошириш бўйича манзилли дастурлар ишлаб чиқиш зарур.

Иккинчидан, боланинг манфаатлари ва ҳуқуқларини таъминлаш унинг таълим олиши ва жамиятда ижтимоийлашуви учун масъул шахслар, биринчи навбатда ота-оналар бўлиб, уларнинг масъулиятини ошириш бўйича тренинглари ташкил этиш лозим.

Хусусан, ахборот технологиялари орқали кўплаб бўшлиқларни, шу жумладан бола ва ундан алоҳида яшаётган (ота)она ўртасидаги бўшлиқларни бартараф этишига имконият яратиши мумкинлигини инобатга олган ҳолда, «виртуал ташриф» дастурини боладан

алоҳида яшаётган ота(она) ва бобо-бувилар учун қўллаш тартибини жорий этиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади.

Учинчидан, Оила Кодексига мувофиқ боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш билан боғлиқ ишларда суд томонидан ҳал этилиши лозим бўлган ишлар рўйхатини белгилашда фарзанд билан мулоқот қилиш тартибини белгилаш билан бир қаторда, фарзанд тарбиясида маъсул бўлиш мажбуриятини юклаши, ота(она) ёки боланинг яшаш жойининг ўзгариши муносабати билан боладан алоҳида яшаётган ота(она)ларнинг ахборот-коммуникация технологиялари орқали сўзлашув тартибини белгилаш зарур.

Тўртинчидан, бола билан мулоқот қилиш тартибини белгилаш тўғрисидаги ишни кўраётган судьянинг вазифаси нафақат низони қонуний жиҳатдан тўғри ҳал қилиш, балки, биринчи навбатда, боланинг яшаш жойини аниқлаш бўйича низони камайтиришдан иборат бўлиши керак.

Ота-оналар ўртасидаги муносабатлардаги зиддият даражаси, томонларни яраштириш бўйича комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш ва ярашув содир бўлмаганда эса боланинг яшаш жойини ёки у билан мулоқот қилиш тартибини боланинг манфаатларини максимал даражада ҳисобга олган ҳолда аниқлаш, болага зарар етказмаслик учун унинг ривожланиши учун мақбул шароитларни яратиш ҳамда ота-оналарнинг ажралишларини салбий оқибатларини бартараф этиш юзасидан чора-тадбирларни тизимли равишда амалга ошириш механизмларини ишлаб чиқиш даркор.

Ўзбекистон Республикасининг Оила Кодекси 76-моддаси бешинчи қисми қуйидаги мазмундаги қоида билан тўлдирилиши зарур:

«Агар боланинг яшаш жойи белгиланган (ота)она боласи билан бирга мамлакатнинг бошқа ҳудудига кетса ёки чет элга саёҳат қилса боладан алоҳида яшаётган (ота)она ахборот-коммуникация технологиялари ёки бошқа воситалар орқали бола билан мулоқот қилиш ҳуқуқига эга.

Боладан алоҳида яшаётган ота(она) бола билан ахборот-коммуникация технологиялари ёки бошқа воситалар орақали мулоқат қилиш имконини бола билан бирга яшаётган ота(она) яратиб беришга мажбур».

Назаримизда, мазкур қоида ота-оналарга нисбатан боланинг камол топишида бир хил мажбурият юклашга хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References

1. <https://stat.uz/rasmiy-statistika/demography-2>
2. <https://stat.uz/rasmiy-statistika/demography-2>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Ўзбекистон республикасида оила институтини мустаҳкамлаш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида» 2018 йил 27 июндаги ПҚ-3808-сон қарори. (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 11.12.2019 й., 06/19/5892/4134-сон)
4. Абдурахмонова Х.Б. Халқаро хусусий ҳуқуқда ота-она ва фарзандлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солиш. ю.ф.д. дисс.ТДЮУ. 2016 Б. 253
5. Ашурова Н.А. Вояга етмаганларнинг фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги иштироки. Юрид.фан.ном. дисс. Автореф. Тошкент. 2008 йил.Б. 11.
6. Семейный Кодекс Российской Федерации. N 223-ФЗ 29 декабря 1995 года. Правовая библиотека legalns.com.
7. Громоздина М. В. Осуществление родительских прав при раздельном проживании родителей по законодательству Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2010.
8. Молева Г.В. Проблемы реализации права на воспитание детей отдельно проживающим родителем // Концепт. – 2014. – Спецвыпуск № 27. – ART 14818. – 0,5 п. л. – URL: <http://e-koncept.ru/2014/14818.htm>. – Гос. рег. Эл № ФС 77-49965. – ISSN 2304-120X.
9. Кодекс Республики Беларусь о Браке и Семье. 9 июля 1999 года № 278-З.(с изменениями и дополнениями по состоянию на 18.12.2019 г.)
10. Семейный Кодекс Республики Таджикистан. Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 1998 г., №22, ст. 303; 2006 г., №4, ст. 196; 2008 г., №3, ст. 201; 2010 г., №7, ст. 546; 2011 г., №3, ст. 177, №12, ст. 855; 2013 г., №3, ст. 195; 2015 г., №11, ст. 960; 2016 г., №3, ст. 143, №11, ст. 881; Закон РТ от 24.02.2017 г., №1395

11. Tanja KITANOVIĆ. Joint Exercise of Parental Rights in the Context of Divorce. *Balkan Social Science Review*, Vol. 4, December 2014, 91-111
12. Семейный кодекс Республики Молдова от 26 октября 2000 года № 1316-XIV (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09.07.2020 г.)
13. Liam Swiss, Celine Le Bourdais. Father—Child Contact After Separation. *Journal of Family Issues* Volume 30 Number 5 May 2009 623-652 © 2009 Sage Publications 10.1177/0192513X08331023 <http://jfi.sagepub.com> hosted at <http://online.sagepub.com>2009
14. Juby, H., Billette, J. M., Laplante, B., & Le Bourdais, C. (2007). Nonresident fathers and children: Parents' new union and frequency of contact. *Journal of Family Issues*, 28, 1220-1245.
15. Liam Swiss, Celine Le Bourdais. Father—Child Contact After Separation. *Journal of Family Issues* Volume 30 Number 5 May 2009 623-652 © 2009 Sage Publications 10.1177/0192513X08331023 <http://jfi.sagepub.com> hosted at <http://online.sagepub.com>2009.
16. Sol. R. Rappaport. Deconstructing the Impact of Divorce on Children. Published in *Family Law Quarterly*, Vol. 47, No. 3 (Fall 2013) P.353–378. ©2013 by the American Bar Association. All Rights Reserved.